

II. RECENZJE I NOTY

MARIA DUDZIKOWA, SYLWIA JASKULSKA (RED.), *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej. Co w zamian?* Seria „Kultura Szkoły”, t. 1, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2016, ss. 501

Z satysfakcją rekomenduję Czytelnikom, zarówno teoretykom jak i praktykom edukacji, pracę zbiorową, której redaktorkami naukowymi są Maria Dudzikowa i Sylwia Jaskulska. Recenzowana praca, opatrzona inspirującym tytułem – „*Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej. Co w zamian?*” – stanowi ciekawą konstrukcję oraz oryginalny zamysł teoretyczny. Zamysł ten dotyczy nie tylko recenzowanego tomu, ale także serii wydawniczej, którą rozpoczyna. Seria nosi tytuł „Kultura Szkoły”, którą naukowo redagują Maria Dudzikowa i Ewa Bochno. Recenzowany tom stanowi bardzo dobre otwarcie nowego przedsięwzięcia wydawniczego, a tytuł zapowiada humanistyczną i interdyscyplinarną refleksję nad kulturą szkoły jako podstawowej instytucji edukacyjnej. Przypomnieć przy tym należy, że

kultura szkoły (pojmowana jako materialne, niematerialne i symboliczne elementy „życia” organizacji) – konstytuowana jest między innymi również przez „metafory, jakie w sposób świadomy lub też nieświadomy służą za podstawę do myślenia i działania”¹.

Stąd tematyka, treść i zakres recenzowanego tomu nie są przypadkowe, ale merytorycznie uzasadnione.

Na wstępie należy zaznaczyć, że recenzowana praca nie jest typowym podręcznikiem akademickim, a przy tym stanowi zbiór tekstów bardzo dobrze osadzonych w literaturze przedmiotu, odwołujących się do interdyscyplinarnych źródeł współczesnej myśli humanistyczno-społecznej, w tym pedagogicznej. Na uwagę zasługuje także fakt, że zarówno treść, jak i struktura recenzowanej pracy bardzo owocnie wpisują się w ten typ myślenia o teorii i praktyce pedagogicznej oraz szkole, który może być źródłem treści dla toczącego się obecnie dyskursu edukacyjnego. Pamiętając, że w dyskursie tym mają prawo uczestniczyć wszyst-

¹ M. Dudzikowa, *Wstępnie o metaforze (także militarnej)*, [w:] *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej. Co w zamian?* red. M. Dudzikowa, S. Jaskulska, Seria „Kultura Szkoły”, t. 1, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 14.

kie podmioty edukacji, zarówno teoretycy jak i praktycy wychowania, administracja szkolna, czy też publicyści i politycy, dla każdej z tych grup czytelników recenzowana praca powinna być zbiorem ważnych refleksji i analiz, problematyzujących codzienność szkolną². Bardzo istotnym walorem pracy jest także to, że autorami zamieszczonych tekstów są zarówno akademicy, jak i osoby praktycznie doświadczające życia szkolnego. Stąd, teksty zamieszczone w niniejszym tomie odnoszą się zarówno do pedagogiki jak i pedagogii, wskazują szeroką ramę interpretacyjną, składającą się z wielu kategorii analitycznych, pozwalających reinterpretować te przestrzenie. Opowiadając się za konstytutywną dla pedagogiki, a także innych nauk społecznych relacją, istniejącą między teorią i praktyką pedagogiczną, jestem przekonana, że treść niniejszego tomu wzbogaca zarówno myślenie, jak i działanie pedagogiczne, pozwala na nowo rozumieć szkołę oraz badać jej kulturę.

Poznawcza, erudycyjna, a także dyskursywna wartość recenzowanego tomu dotyczy:

1. Przyjętej formy, czyli struktury pracy, dzięki której autorzy dzielą się z czytelnikami własnymi refleksjami, zachęcając przy tym odbiorców do dalszych rozważań i poszukiwania własnej interpretacji przedstawionych w pracy zagadnień. Tom składa się z dwudziestu jeden tekstów, które zostały merytorycznie podzielone na cztery części. Nadano im następujące nazwy: „Przedpole”, „Strategie”, „Taktyki” i „Manewry”. Zasadnicze części pracy poprzedzają dwa teksty wprowadzające, autorstwa Marii Dudzikowej oraz Sylwii Jaskulskiej. Stanowią one merytoryczne wprowadzenie w tematykę tomu oraz perspektywę teoretyczną, na której oparto jego strukturę. Szczególnie ważny jest tekst Marii Dudzikowej, stanowiący kompendium wiedzy na temat metafory i metaforyzacji języka szkoły oraz języka traktującego o szkole. Dla czytelnika, który dopiero odkrywa metaforę jako narzędzie intelektualne, a nie tylko jako środek wyobraźni poetyckiej, rozważania poprowadzone przez M. Dudzikową są bardzo ważnym fundamentem intelektualnym, przygotowującym do odbioru treści pracy. Droga, którą przebywamy czytając teksty wyznaczona została dwoma obszarami problemowymi; autorki i autorzy tekstów odpowiadają na dwa kluczowe dla koncepcji tomu pytania: *dlaczego metafora?* oraz *dlaczego militarna perspektywa oglądu szkoły?* Zarówno teksty stanowiące wprowadzenie, jak i pozostałe części pracy dają przekonującą odpowiedź na wyżej przywołane pytania, jednocześnie autorzy umiejętnie zakreślają dany problem, zachęcając czytelnika do dalszej refleksji, zagłębiania się w poszukiwanie odpowiedzi na kolejne pytania dotyczące tego: z czego wyłania bądź może wyłaniać się kultura

² Zob. M. Dudzikowa, *Esej o codzienności szkolnej z perspektywy metafory*, [w:] *Wychowanie. Pojęcia. Procesy. Konteksty*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, t. 5, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010; M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, *Codziennosc w szkole, szkoła w codzienności*, [w:] *Wychowanie*, s. 203-246.

szkoły jako pole doświadczeń. Lektura tomu nie „zamyka” pola rozważań, wręcz odwrotnie – otwiera nowe przestrzenie, wskazując różnorodne konteksty pozwalające poszukiwać odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule pracy – *Co w zamian?* M. Dudzikowa, autorka i redaktorka tomu, ukazuje w znakomity sposób mechanizmy rządzące procesami nadawania poprzez metaforę różnych znaczeń rzeczywistości, w tym codzienności szkolnej. Szczególną wagę przypisuje przy tym metaforyzacji militarnej. Stąd, uważna lektura niniejszego tomu może być wyjątkową inspiracją poznawczą, zwłaszcza że metafora pojęciowa uważana jest za podstawowe i nieodzowne narzędzie myśli i jako taka zakorzeniona jest w samej naturze ludzkiej interakcji ze społecznym oraz fizycznym światem doświadczenia ucieleśnionego³. Dlatego zajmuje ona znaczące miejsce w procesie powstawania językowego obrazu świata, a skoro język to narzędzie myślenia, to ma ona także zasadnicze znaczenie dla jakości działania, w tym dla edukacji szkolnej.

Warto także zauważyć, że język pracy, a także tok narracji sprawiają, że zapoznanie się z jej treścią staje się swego rodzaju „przygodą intelektualną”, dzięki której odkrywać możemy nowe oblicza życia szkoły i jej kultury.

2. Zawarte w recenzowanym tekście treści, która w inspirujący sposób odnosi się do filozoficznych i teoretycznych źródeł współczesnej myśli pedagogicznej⁴. Przy czym, na szczególną uwagę zasługują następujące ustalenia:

Teksty wprowadzające, przygotowane przez redaktorki tomu, wskazują teoretyczne podstawy stanowiące o strukturze niniejszej publikacji oraz opisują metaforę jako narzędzie analizy rzeczywistości. Akcentują przy tym znaczenie tego narzędzia epistemologicznego dla pedagogów. W tym zakresie teksty autorstwa M. Dudzikowej oraz literatura przedmiotu przez nią przywoływana stanowią imponujący przykład zastosowania tej kategorii analitycznej. Recenzowany tom odwołuje się do metaforyki militarnej w języku i myśleniu o szkole/w szkole. Ten uzasadniony teoretycznie i empirycznie wybór pozwala – jak podkreśla M. Dudzikowa – ujawnić z całą wyrazistością wartości, uczucia, postawy, założenia i postępowanie, pozwala zobaczyć to, co dzieje się w szkole⁵.

Teksty zgromadzone w części zatytułowanej „Przedpole” napisali: Maria Dudzikowa, Radosław Nawrocki, Bogusław Śliwerski i Sławomir Pasikowski. Autorzy ukazują szkołę jako pole i stronę walk toczących się w szkole, o szkołę lub ze szkołą. Są to często dyskusyjne treści przywołujące różnorodne (często metateoretyczne lub makrospołeczne) konteksty i uwarunkowania procesów edukacyjnych. W tej części pracy dominują metafory militarne, a dokładniej

³ M. Dudzikowa, *Wstępnie o metaforze (także militarnej)*, s. 14.

⁴ Zob. B. Śliwerski, *Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2009, s. 42-44.

⁵ Zob. M. Dudzikowa, *Wstępnie o metaforze (także militarnej)*, s. 23.

batalistyczne. Jako takie niosą ze sobą określony ładunek emocjonalny, ale także walor poznawczy, odnoszący się do interpretacji szeroko rozumianej edukacji, w tym codzienności szkolnej. Treści zamieszczone w niniejszej części pracy nie pozostawiają czytelnika obojętnym wobec poruszanych w tekstach problemów. Tym bardziej że autorzy tekstów przywołali wiele przykładów zjawisk i procesów, których pojawianie się w rzeczywistości edukacyjnej stanowi o jej jakości i warunkuje kulturę szkoły, także szkoły naukowej⁶.

Kolejna część tomu, nosząca tytuł „Strategie”, to także teksty dotyczące edukacji szkolnej, ale w tym przypadku interpretacja życia szkolnego dokonana została z perspektywy długofalowych planów, czy koncepcji działania. Adekwatnie specyfikę oglądu oddaje tytuł tej części. Autorami tekstów są: Renata Nowakowska-Siuta, Jacek Górnikiewicz, Łukasz Michalski, Marek Piotrowski i Klaudia Piotrowska oraz Anna M. Kola. Zapoznając się z ich treścią, możemy poznać zależności istniejące między przyjętymi systemami wartości, czy dominującym zapleczem ideologicznym, a praktyką szkolną jako terenem, czy też przestrzenią społeczną, w której toczą się rozliczne gry interesów. Sztywny gorset (np. prawno-administracyjny) narzucany przez polityków zaburza spójność i logikę edukacyjnego działania w szkole oraz instrumentalizuje relacje międzyludzkie. Jest to jednocześnie tego typu uwarunkowanie kultury szkoły, którego z zasady nie można marginalizować czy wyeliminować, ale trzeba krytycznie na nie reagować.

Trzecia część tomu nosi tytuł „Taktyki”. Jest to zbiór tekstów dotyczących realizacji poszczególnych strategii działania. Ta perspektywa oglądu szkoły dotyczy organizacji procesu edukacyjnego uczniów, treści podręczników oraz stosowanych w szkołach sposobów sprawowania kontroli nad uczniami. Autorami tych analiz są: Monika Wiśniewska-Kin, Urszula Markowska-Manista, Anna Babicka-Wirkus oraz Małgorzata Żytko. Refleksje zawarte w niniejszych tekstach mają walor krytyczny/emancypacyjny, postulują odinfantyilizowanie edukacji wczesnoszkolnej, łamanie schematów funkcjonujących w kształceniu zinstytucjonalizowanym, znoszenie stereotypów i uprzedzeń, a także poszerzenie pola praktyki edukacyjnej realizowanej w szkole.

Recenzowany tom zamyka część „Manewry”. Składa się ona z pięciu tekstów, których autorami są: Sylwia Jaskulska, Katarzyna Szorc, Krzysztof Jaworski, Natalia Bednarska oraz Anna Dereń. Autorzy tekstów dokonują analizy wybranych praktyk edukacyjnych, odwołując się przy tym do metafory manewrów jako technik działań operacyjnych. Badane zjawiska zinterpretowane zostały w kontekście zależności istniejącej między strategią (część druga niniejszej pracy), taktykami (część trzecia publikacji) a wybranymi przykładami działania,

⁶ Zob. S. Pasikowski, *Blitzkrieg i (re)kapitulacja w drodze do Twierdzy. Poza wizję radykalnych ataków i reaktywnych obron w budowaniu wiarygodnej wiedzy*, [w:] *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej*, s. 182-202.

w tym przypadku realizowanego w przestrzeni szkoły. Reinterpretacja przywołanych w treści procedur stanowi ważny impuls do rekonstrukcji myślenia o edukacji szkolnej i zmiany praktyki pedagogicznej. Jestem przekonana, że rozpoczęta tym tomem seria wydawnicza – „Kultura Szkoły” – umożliwi ogląd szkoły jako przestrzeni zanurzonej w kulturze i wskaże jej humanistyczny wymiar, a także pedagogiczny sens edukacji szkolnej.

Z recenzenckiego obowiązku pragnę dodać, że tom zamyka bibliografia oraz noty o autorach tekstów.

Konkluzja

Rekomendując pracę, pragnę podkreślić, że treść recenzowanego tomu ma następujące walory:

- jest doskonałym przykładem zastosowania metafory jako narzędzia epistemologicznego, niosącym ze sobą wartość uniwersalną; narzędzie to mogą stosować badacze reprezentujący różnorodne nauki humanistyczno-społeczne, a także pedagodzy badający edukację, w tym kulturę szkoły;

- przywołana w tekstach szeroka paleta metafor (głównie militarnych) pokazuje, w jak inspirujący poznawczo sposób można badać szkołę, wskazując tym samym różnorodne uwarunkowania kultury edukacji. Jednocześnie, tego typu podejście badawcze zapobiega uproszczeniom i banalizacji toczącego się dyskursu edukacyjnego;

- wskazuje te zjawiska, procesy i konteksty, z których wyłania się kultura szkoły jako pole doświadczeń i przestrzeń symboliczna;

- antropologizuje i humanizuje codzienność szkoły, dotkniętą wieloma patologiami/zagrożeniami płynącymi ze strony polityki (także edukacyjnej), życia społecznego przesiąkniętego korporacjonizmem, czy też dominacji produkcji nad twórczym działaniem, instrumentalizacji nad upodmiotowieniem oraz zarządzania nad wychowaniem;

- jest impulsem do zmiany myślenia o szkole jako instytucji oraz praktyce pedagogicznej w niej realizowanej;

- stanowi ważną inspirację dla praktyków edukacji, nauczycieli, pedagogów szkolnych, pracowników administracji.

Jestem przekonana, że lektura recenzowanego tomu jest doskonałym impulsem do rekonstrukcji/zmiany własnego myślenia i działania oraz refleksji nad sensem realizowanej aktywności.

W ujęciu redaktorek tomu, kultura szkoły staje się przestrzenią symboliczną, pograniczem, którego sens możemy odkrywać ciągle na nowo, poszukując różnorodnych kontekstów i źródeł, zakorzenionych w szeroko rozumianej Humanistyce. W moim odbiorze, recenzowany zbiór tekstów pozwala przekraczać różnorodne granice, interpretowane jako stan umysłu oraz wychodzić na po-

granicza badawcze, aby poszukiwać wspólnoty wiedzy. Doskonałym narzędziem intelektualnym stała się w tym zakresie metafora.

Podsumowując, pragnę podkreślić wagę merytoryczną pracy oraz że twórczo wpisuje się ona we współczesną myśl pedagogiczną, jednocześnie wzmacniając status pedagogiki jako nauki humanistyczno-społecznej. Jest także impulsem do twórczego poszukiwania takich metafor, które opiszą kulturę szkoły, a jednocześnie staną się nieodzownym narzędziem myśli. Moim zdaniem, ma to ogromne znaczenie w kontekście zmieniającej się rzeczywistości społecznej, w tym edukacyjnej i toczącej się walki/wojny o szkołę, a szerzej – o system edukacyjny.

Alina Wróbel

MACIEJ MUSKAŁA, *„Odstąpienie od przestępczości” w teorii i praktyce resocjalizacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016, ss. 293.

Pedagogika interesująca się zagadnieniami pierwotnie należącymi do przedmiotu kryminologii i penitencjarystyki od przeszło stu lat z dużą determinacją wzbogaca ten dorobek teoretyczny i badawczy o własny aspekt ich oglądu, konstruując i proponując pedagogiczne koncepcje naprawczej ingerencji w sytuacje życiowe osób ujawniających swoim zachowaniem lekceważenie i przekraczanie norm stanowiących społecznościowy (lokalny, grupowy) i państwowy ład społeczny.

Propozycjom tym towarzyszy i n t e n c j a przywracania, zachowania i niezrządka owego p o r z ą d k u s p o ł e c z n e g o, zagrożonego w swoich podstawach i wyrazie między innymi postępującą ekspozycją owych zachowań, a wyznaczonego zarówno tradycją, obyczajem (prawem naturalnym)⁷, jak i literą stanowionego w państwie prawa, inspirowana i wzbogacana także postępującą (zbyt często tylko deklarowaną) humanizacją (demokratyzacją) relacji i stosunków społecznych – także tych na styku: obywatele i ich państwa, a ściślej rzecz ujmując – jego konstytucyjnych podstaw i instytucjonalnych form ich zachowania i respektowania.

Zyskują one – owe propozycje – swoje uzasadnienia w leżącej u ich podłoża ideologicznej wizji „porządnego człowieka” i „prawego obywatela”. Rzecz jasna, wizji zmiennych stacjonarnie i historycznie, bowiem identyczne zachowania społeczne raz są kwalifikowane w owych porządkach jako czyny chroniące

⁷ W.G. Sumner, *Naturalne sposoby postępowania w gromadzie*, Warszawa 1999.